

НОВА ХИПОТЕЗА – МОНЕТИ НА МИХАИЛ АСЕН, СИН НА ЙОАН III АСЕН

В българската средновековна нумизматика вече над 150 години съществува една неразрешима загадка – кой е издателят на монетите, условно разделени тук в следните 5 типа:

I тип: AV:Гологлав владетел, вляво, поема знаме с дълга дръжка от светец, вдясно Надпис на латиница отляво нагоре: MICHAEL CAR SSTEUFAN

RV: Христос с ръце пред гърдите, с лявата държи библия, седящ на трон с високи облегалки. Средното тегло на 4 измерени екземпляра- 1.90 гр.

II тип: Изображенията на аверса и на реверса са същите като при първи тип, разликата е в надписите, които отново са на латиница.

Вариант 1- MIHOELIS PR SGEORGIVS . Средно тегло на 15 екземпляра - 1.68 гр.

Вариант 2- съкратен надпис- M^hOEL IPR GEORGIV. Средно тегло на 27 екземпляра-1.51 гр.

III тип: Изображенията на аверса и на реверса са същите като при първи тип, надписът е на латиница, отсъства името на светеца, което е заменено с пълното име на владетеля.

Вариант 1-M^hHOILS ASENVS IPR- отгоре вдясно -надолу. Средно тегло на 198 екземпляра- 1.5 гр.

Вариант 2- MⁱChAEL ASENX IP - отгоре вдясно - надолу. Средно тегло на 13 екземпляра- 1.90 гр.

IV тип: AV: Цар и царица с тривърхи корони държат помежду си знаме с дълга дръжка. Надпис на кирилица Ч МІХАІЛ ЄРІНА ЧА. Царят държи знамето по-високо от царицата.

RV: Христос с ръце пред гърдите, с лявата държи библия, седящ на трон с високи облегалки. Същото изображение като при гореописаните типове. Теглата на 4 цели екземпляра са 1.76 гр., 1.65 гр., 2.05 гр., 2.01 гр., на един отчупен- 1.94 гр., на един орязан- 1.82 гр.

V тип: AV: Цар и царица с тривърхи корони държат помежду си двоен кръст на дълга дръжка. Надпис на кирилица Ч МІХАІЛ ЄРІНА Ч или варианти в изписването на царските титли.

RV: Същото изображение като при гореописаните типове. Средното тегло на 56 измерени екземпляра- 1.67 гр. По местоположението на царските титли се групират в три варианта

Иконографията на монетите ясно показва, че те са подражания на венецианския грош и византийския василикон.

ПЪРВООБРАЗИ НА ПОДРАЖАВАНИТЕ ТИПОВЕ

Фигура 1 Първообраз – Венециански грош

Фигура 2. Сръбско подражание с името на Стефан Драгутин

Фигура 3. Сръбско подражание с името на Стефан Урош II

Фигура 4. Първообраз. Първият тип на византийския василикон, сечен за кратко през 1304 година

Фигура 5. Втори тип на василикона, сечен от 1305 година

Монетите от I и II тип подражават на венецианския грош като се доближават до иконографията на неговите сръбски аналози - владетелят и светецът са представени с техните имена. / фиг. 1-3/. Третият тип показва известно отдалечаване от практиката в Сърбия - светецът не е представен с име, а цялото околоръстно поле на монетата е заето от пълното владетелско име MINOIL ASENVS.

Четвъртият тип е хибриден - от византийския василикон са заимствани двете владетелски фигури, а знамето, което владетелите държат, е част от венецианската монетна иконография. Изключителен интерес представлява петият тип, който възпроизвежда конкретно издание на византийския василикон, което поради своята голяма рядкост може да се датира относително точно. Това е първият монетен тип на василикона¹, при който Андроник II и Михаил IX държат двоен кръст, в полетата до фигурите са изписани техните имена, а реверсната иконография на Христос с ръце пред гърдите изцяло копира венецианския първообраз./фиг4/ Именно с този монетен тип се поставя началото на византийското василиконово монетосечене, което се датира към 1304 г.²

Тъй като петте типа с техните варианти се срещат като компактна група в находките, както и поради използването на един и същ опакот печат при два различни типа³, изследователите в своето мнозинство предполагат един издател. Всъщност само Сотиров развива хипотеза за идентификация, която предполага различни издатели - от времето на Михаил II Асен до времето на Йоан Александър.⁴

Още с първата публикация през 1851 г. на монета от тип III и тип V е предложена идентификация на издателя като Михаил II Асен⁵, която остава относително безспорна повече от един век.⁶ Към тази идентификация на издателя - Михаил II Асен, се присъединяват и авторите на първите публикации и на останалите монетни типове - за тип I- Сергие

¹ PROTONOTARIOS,P The silver coinage of the joint reign of Andronicus II and Michael IX (1295-1320). *Numismatic circular*, London, 1972, LXXX, №12, p.452

² GRIERSON,PH. *Catalogue of the byzantine coins in the Dumbarton Oaks collection*. Volume V. Michael VIII to Constantine XI, Washington 1999, p.142, LIANTA,E. *Late byzantine coins 1204-1453*. London 2009, p.9

³ СТАНКОВ,М. Някои проблеми на средновековното българско монетосечене, С., [б.д.]с.33-34, СОТИРОВ,И. Нумизматичен етюд към историята на автономното Видинско княжество от края на XIII век до 30-те години на XIV век. *Годишник на Археологическия институт с музей- БАН*, I, С,2001. с.301-302

⁴ СОТИРОВ,И. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица, Врачанско. *Годишник на департамент Археология, НБУ, АИМ*, IV-V,С.,2000, с.368-401, СОТИРОВ,И.Нумизматичен етюд към историята на автономното Видинско княжество...

⁵ ШАФАРИКЪ,Я. Описание свію познаты сръбски новаца. *Гласникъ дружства сръбске словесности*. Свезка III, Београд 1851,с.249-250,табло VIII, № 95 и 96

⁶ LJUBIC,S. *Opis jugoslavenskih novaca*. Zagreb,1875, 19-20, МУШМОВ,Н. Монетите и печатите на българските царе. С.1924,с. 71-73, ГЕРАСИМОВ,Т. *Антични и средновековни монети в България*. С., 1975, с.130-132

Димитриевиц през 1983 г.⁷, за тип II - Тодор Герасимов през 1940 г.⁸ и за тип IV-Никола Мушмов през 1931 г.⁹

Находката от Тишевица през 1978 г. става повод за преосмислянето на общоприетата до този момент теза за Михаил II Асен като издател на монетите и води до издигането на нови хипотези. През 1980 г. Ст. Авдев прави предположението, че те принадлежат на сина на Йоан Александър-Михаил Асен¹⁰. С подробното публикуване на Тишевишката находка през 1983 г. Вл. Пенчев ги отнася към Михаил III Асен¹¹. Ив. Сотиров публикува находката от Згориград / Тишевица II/ и развива сложна класификационна схема, според която различните типове и варианти са издавани от Михаил II Асен, Константин Асен, деспот Михаил Шишман във Видин до 1308 г и синът на цар Михаил III Асен - деспот Михаил Шишман във Видин в периода 1323-1330 г.¹² Последната идентификационна хипотеза принадлежи на Г. Гълъбов, който отнесе монетите към Шишман, бащата на Михаил III Асен¹³. Единствено К. Дочев не подкрепи никоя от издигнатите хипотези, но не разви своя - според него монетите са издадени в периода 30-те – 40-те години на XIV век¹⁴.

В съответствие със своите хипотези авторите лансираха в научно обръщение исторически и нумизматични твърдения, които са съмнителни от гледна точка на тяхната достоверност. Приема се, че Ирина, майката на Михаил II Асен, е била негов регент, след като е изобразена на неговите монети¹⁵, че Теодора Палеологина, втората съпруга на цар Михаил III Асен, се е нарекла Ирина след сватбата си с него и в чест на постигнатия мир с Византия¹⁶, че бащата на цар Михаил III Асен се е наричал също Михаил¹⁷, че синът на Йоан Александър - Михаил Асен, е управлявал като самостоятелен владетел Видинското деспотство¹⁸.

⁷ ДИМИТРИЕВИЧ, С. Грошеви типа матапана са натписом цар. *Нумизматичар*, Београд, 1983, бр.6, с.120

⁸ ГЕРАСИМОВ, Т. Нови монети на цар Михаил Асеня. *ИБИД*. XVI- XVIII, С.1940, с.84

⁹ МУШМОВ, Н. Неиздадени български монети. *ИБАИ*, т. VI, С., 1930-1931, с.222

¹⁰ АВДЕВ, С.Т. Сребърните монети на цар Михаил Асен(1337-55). *Нумизматика*, год.XIV, кн.3, С., 1980, с.17

¹¹ ПЕНЧЕВ, Вл. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица, Врачански окръг. *Нумизматика*, год. XVII, кн.2, С., 1983, с.15-41 и кн.3, с.27-43

¹² СОТИРОВ, И. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица, Врачанско... СОТИРОВ, И. Нумизматичен етюд към историята на автономното Видинско княжество...

¹³ ГЪЛЪБОВ, Г. Принос към историята и нумизматиката на средновековна България. Част III, *Нумизматика и сфрагистика IX*, 2002/2003, с.71

¹⁴ ДОЧЕВ, К. *Български средновековни монети XIII-XV в.* В. Търново, 2003, с.74-80

¹⁵ ЗЛАТАРСКИ, В. *История на българската държава през средните векове*. Том III, С., 1940, с.429

¹⁶ ЮРКОВА, Й., ПЕНЧЕВ, Вл. *Български средновековни монети и печати*. С 1990, с.114

¹⁷ ГЪЛЪБОВ, Г. Принос към историята и нумизматиката на средновековна България. Част II, *Нумизматика и сфрагистика VIII*, 2001, кн1-2, с.73

¹⁸ АВДЕВ, С.Т. Сребърните монети на цар Михаил Асен(1337-55)...с.17, АВДЕВ, С.Т. *Българските средновековни монети*, С., 2007, с.141

Спорните нумизматични тези са още повече – че на територията на България има два циркуляционни кръга - аспров и грошов¹⁹, че монетите на резидиращия в Търново цар се секат в чужди, извън неговия контрол, сръбски монетарници²⁰, че монетите на Стефан Урош II и на Стефан Драгутин продължават да се секат и след тяхната смърт²¹, че те са „неподвижен тип” чак до времето на Стефан Урош IV /Душан/²², че деспоти и съвладетели могат да секат самостоятелно свои монети без името на управляващия цар²³, че годината на издаване на имитативни монети се определя от техния тегловен стандарт²⁴.

Вътрешнопротиворечивите идентификационни теории повдигат отново въпроса, кога тези монети са изсечени и кой би могъл да бъде техният издател²⁵. Подходът, който използваме в това изследване, е първо да определим времеви интервал на издаването на монетите по общите принципи на нумизматиката, като извлечем и възможната информация от шестте колективни находки, и едва след това да потърсим възможен издател с българска царска титла в този исторически период.

Безспорният извод за началото на сребърното монетосечене в средновековна България и Сърбия е, че то започва с имитиране на доминиращата монета в търговската парична циркуляция, преминава в подражателно монетосечене с името на местния владетел и се развива в самостоятелни монетни типове²⁶. В българския му вариант този основополагащ принцип се илюстрира с имитациите на венецианския грош на Джовани Дандоло²⁷, подражателния тип с името на Георги I Тертер, за

¹⁹ Авдев, Ст. *Монетната система в Средновековна България през XIII-XIV век.* С., 2005, гл. VI, Авдев, Ст. *Българските средновековни монети...* с.137, Сотиров, И. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица, Врачанско... с.380

²⁰ Юркова, Й., Пенчев, Вл. *Български средновековни монети и печати...* с.115.

²¹ Пенчев, Вл. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица... кн.3, с.32

²² Авдев, Ст. *Монетната система в Средновековна България...* с.152-153

²³ Сотиров, И. Нумизматичен етюд към историята на автономното Видинско княжество... с.305,319, Авдев, Ст. *Българските средновековни монети...* с.141

²⁴ Авдев, Ст. *Монетната система в Средновековна България...* с.153

²⁵ Както казва Иван Божилов за тезата на Вл. Пенчев „аргументацията е твърде несигурна, а дори и несериозна. Този въпрос [идентификацията] все още чака решение.” Божилов, Ив., Гюзелев, В. *История на средновековна България VII-XIV век.* Том I. С.2006, с.521, бел.25. Проблемът на сегашните идентификационни хипотези произтича от самия подход на авторите - те първо издигат тезата за издателя, след което интерпретират нумизматичните и исторически факти избирателно, с оглед аргументация на тезата си.

²⁶ Saria, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens. *Suedost Forschungen*, Band XIII, Muenchen, 1954, S.31

²⁷ Българското имитативно сребърно монетосечене безспорно започва с имитирането на господстващата монета - сребърния грош на венецианския дожд Джовани Дандоло /1280-1289/, което се отнася към началото на управлението на Георги I Тертер. В Сърбия се имитират монетите на дожда Лоренцо Тиеполо /1268-1275/ и това имитативно монетосечене може да бъде отнесено към последните години от управлението на Урош I или началото на управлението на Стефан Драгутин-1276 г., когато се издават първите сръбски подражателни монети от типа светец подава знаме на гологлав крал. Според Меткалф то е извършено, ”когато прототипът все още се е намирал в циркуляция” METCALF, D.M. Echoes of the Name of Lorenzo Tiepolo. Imitations of Venetian grossi in the Balkans. *The Numismatic Chronicle*, Vol.XII, London 1972, p.186

да се стигне до самостоятелния монетен тип на Теодор Светослав. В тази хронологична подредба въпросните монети поради своя несъмнен подражателен характер би следвало да предхождат оригиналните монети на Теодор Светослав. От друга страна обаче те са издадени след 1304 г., когато е въведен в обръщение един от първообразите, който те възпроизвеждат - византийския василикон. Така съгласно общите принципи на средновековното балканско монетосечене те се вменят в един относително кратък времеви интервал 1304-1308 г.²⁸

Възможно ли е този времеви интервал да бъде потвърден и по друг начин?

След находката от Гостивар Т. Герасимов забелязва една изключително важна особеност на монетите. Публикуваните от него монети от тип II притежават секретни знаци - кръстчета от двете страни при основата на знамето, кръстчета на гърдите и лявата ръка на светеца, които са идентични с някои от подражателните издания на Стефан Драгутин²⁹. Впоследствие бяха публикувани и монети на Стефан Урош II със същите секретни знаци, които освен това присъстват в обща находка с българските монети - тази от Добрище³⁰. Единственият меродавен извод от еднаквите секретни знаци на различните типове монети е, че те са изработени от един гравьор³¹, което ги поставя във времева паралелност или непосредствена последователност. За II тип това означава първото десетилетие на XIII век, когато са отсечени монетите на Стефан Драгутин и Стефан Урош II със същите секретни знаци³². Така въз основа на еднаквите секретни знаци се потвърждава още веднъж определеният вече времеви интервал на отсичане на интересуващите ни монети.

²⁸ Въпреки че изключително редкият византийски прототип е изсечен през 1304 г. и тази дата е приета от българските изследователи, от това е направен единственият извод, че българските монети са сечени след 1304, без каквато и да е друга конкретизация. Авдев, Ст. *Монетната система в Средновековна България...* с.129. За горна граница на периода тук е посочена 1308 г., която би могла да се приеме за начало на сребърното монетосечене на Теодор Светослав - Дочев, К. *Каталог на българските средновековни монети XIII-XIV век*. В.Търново, 2009 с.101, когато царската му титла е призната от Византия след брака му с Теодора Палеологина. В българската нумизматична литература битова тезата, че той започва да сече сребърните си монети веднага след установяването си в Търново и елиминирането на Чака. Единствено Авдев смята за начало на това монетосечене 1315 г. Авдев, Ст. *Българските средновековни монети...* с.86, като тази дата изглежда най-приемлива предвид данните от колективните находки.

²⁹ ГЕРАСИМОВ, Т. Нови монети на цар Михаил Асеня... с.85-86

³⁰ МАРИЧ, Р. Студије из српске нумизматике. Београд, 1956, с.169-233, №115 до 122, както и 72 броя със секретни знаци на гърдите и лявата ръка на светеца

³¹ ГЕРАСИМОВ, Т. Нови монети на цар Михаил Асеня... с.89, ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*. Београд 2001, с.93

³² Според Иванишевич около 1310 г. динарът със знаме престава да се сече. ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*. ...с.75. Нискотегловните емисии на този монетен тип се сечат през първото десетилетие на XIV в., когато двамата братя водят война помежду си. Изводът, че българските и сръбските монети са дело на един гравьор, който Т. Герасимов прави, се обосновава не от еднаквите секретни знаци, а от идентичния гравьорски почерк. ГЕРАСИМОВ, Т. Нови монети на цар Михаил Асеня... с.88, 89.

ВЗАИМОВРЪЗКИ ЧРЕЗ ЕДНАКВИ СЕКРЕТНИ ЗНАЦИ

Монета с надпис MhOELIS IPR SGEORGIVS със секретни знаци
X на лявата ръка на светеца и два кръста при основата на знамето.

Издание на Стефан Драгутин от първото десетилетие на XIV в. с
X на лявата ръка на светеца и два кръста при основата на знамето. 1.57 гр.

Издание на Стефан Урош II от първото десетилетие на XIII в.
X на лявата ръка на светеца и два кръста при основата на знамето. 1.9 гр.

От нумизматична гледна точка категоричното доказателство за времето на циркулация на определен монетен тип са колективните находки, в които се намират конкретните монети. Към днешна дата са публикувани с достатъчно данни 6 колективни находки, в които се срещат всички или някои от интересуващите ни монети.

Монетни типове	Добрище 1311	Гостивар 1311	Южна Сърбия до 1310	Тише- вица 1311	Згори- град 1311	Преслав до 1310
Стефан Драгутин						
2.1.1 ранни						
2.1.2 късни	4	?	45	33	177	4
от които с RVX			2	7	5	1
имит. REX				7	11	
фуре 2.1.2				1		
2.2.1 R-E-X				1		
Стефан Урош II						
3.1 веронски тип	13					
3.1 без секр. знаци	158					
3.1 със секр. знаци	85			42	123	3
3.1 с букв. знаци	7				4	
3.1 имитация	1					
3.1 без специфик.		?	2-3	49	13	10
3.7 кръст R,V	11	?		2	2	
Dux Paul ban Ml. II	4					
василикон лабарум				около 20	28	
Пиетро Зиани	1					
Якопо Тиеполо	1					
Раниери Зено	2			3		
Лор. Тиеполо	9					1
Як. Контарини	6					
Джов. Дандоло	4			1		1
П. Градениго	5			2 орязани		
Имит Дж. Дандоло				126	139	37
имит. DVX или неясни, изрязани	2	неуточ- нени	неуточ- нени	79	110	1
неясна титла, име				31	41	
имит. Градениго					2	
год. укриване	1311	1311	до 1310	1311	1311	до 1310

Българските монети от находките са представени в следващата таблица:³³

Монетни типове	Добрище 1311	Гостивар 1311	Южна Сърбия до 1310	Тише- вица 1311	Згори- град 1311	Преслав до 1310
цар Михаил със Св. Стефан			1			
имп. Михаил със Св. Георги		2		17 6 - 11	11 8 - 3	
имп. Михаил Асен				132 128 - 4	79 70 - 9	1
цар Михаил,цари- ца Ирина, знаме				2	3	
цар Михаил,цари- ца Ирина, кръст				29	27	1
Георги I Тертер		1		1 DVX	2	
неуточнени	6					

От застъпените в находките монетни типове и варианти една незначителна част е отсечена преди 1300 г.- това са оригиналните венециански грошове до управлението на П. Градониго, единствената монета на Стефан Драгутин с кръст от находката от Тишевица /тип 2.2.1/ и 13 монети на Стефан Урош II от веронски тип от находката от Добрище. Всички останали монети са сечени в първото десетилетие на XIV век. Най-късната монета е тази на Стефан Урош II с гологлав владетел, поемащ патриаршески кръст от св. Стефан / тип 3.7 по Иванишевич/, която се отнася към 1310-1311 г.³⁴ Именно присъствието или отсъствието на този най-късен монетен тип служи за определяне на датите на укриване на находките - до 1310 г. при неговото отсъствие и 1311 г. при неговото наличие.

³³ Обозначението на сръбските монетни типове и варианти е съгласно типологията, използвана в ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*. Данните за находките са извлечени от следните източници: **Добрище** - МАРИЧ, Р. Студије из српске нумизматике...с.169-233, ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*...с.307, ДИМИТРИЈЕВИЧ, С. Оставе које садрже српски средновековни новац...с.145, №7, таб.1, с.195-196, **Гостивар** - ГЕРАСИМОВ, Т. Нови монети на цар Михаил Асеня...с.84-90, SARIA, B. Numismatischer Bericht aus Jugoslawien. NZ, Band 20, Wien 1927, S.17, SARIA, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens...S.36, Bem.45, ДИМИТРИЈЕВИЧ, С. Оставе које садрже српски средновековни новац...с.155-156, **Тишевица** - ПЕНЧЕВ, ВЛ. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица..., ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*...с.93, таб.8, **Згориград** - СОТИРОВ, И. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица..., ГЪЛБОВ, Г. Принос към историята и нумизматиката на средновековна България. Част II...с.70, **Южна Сърбия** - МАКСИЧ, М. Степан цар Степан. *Нумизматичар*, бр.9, Београд 1986, с.69, бел.4, **Преслав** - КОНАКЛИЕВ, А. ДОНЧЕВА, СТ. Колективна находка от сребърни грошове/XIV в./ от Преслав. *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, № 8, С. 2012, с.123-133. Съществуват данни, че в находката от Тишевица е имало около 20 василикона, които са отделени от нея и продадени самостоятелно.

³⁴ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије*...с.99, IVANISEVIC, V. Hoard of Serbian and Venetian coins from Usje (14th century). *Macedonian numismatic journal*, №2, Skopje, 1996, 116-117

В публикациите за монетните находки от Тишевица и Згориград авторите идентифицират 40 броя имитации на Стефан Драгутин в Тишевишката находка и 98 броя от същите имитации в находката от Згориград. Тъй като тази атрибуция е неприемлива, в таблицата тези монети са отнесени или към оригиналните късни издания на Стефан Драгутин от типа 2.1.2 или към неясните имитации, на които се чете титлата REX³⁵. Тази идентификация е необходима с оглед на въпроса, кои точно имитативни издания имат български произход.

Stefan, неясна титла-FCX, 20 мм, 1.69 гр.

Титла REX, неясно име, 20 мм., 1.43 гр.

Stefan, титла-RVX, 20 мм, 1.40 гр

Stefan REX, медно фуле, 21 мм., 1.58 гр.

Проблемът с нискотегловните и некачествени монети на Стефан Драгутин и Стефан Урош II стои отдавна на вниманието на нумизматичната наука.

През 1303 г. властите в Дубровник забраняват приемането на сръбските динари като монети и постановяват те да се теглят като метална маса и след това да се претопяват³⁶. Съгласно унгарски документ от 1309 г. монетите на Стефан Урош II се разменят с венецианските грошове с една

³⁵ Навсякъде в чуждестранната нумизматична литература тези монети се третираат като издания на Стефан Драгутин. Медните издания са публикувани още от Любич през 1875 г. като монети на Стефан Драгутин: LJUBIC, S., *Opis jugoslavenskih novaca*. Zagreb, 1875 p. XXV, p. 75. Монетите с титлата RVX или DVX са еднозначно определени като издания на Стефан Драгутин, които в крайна сметка са предизвикали тежката санкция на Дубровник. МАКСИЉ, М. Кога оптужује Данте Алегиери... 66, Душанич, Ст. Један грош матапанског типа ... 73-78, DOBRINIC, J. Dinar s natpisom Vrosivs dvx s Stefanus... 17-19, ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије*... с. 72, бел. 354. Йованович също третира цялата тази група от медни и сребърни монети като сръбски издания, но ги отдава на местни велможи във времето непосредствено след смъртта на Стефан Урош II през 1322 г и последвалите междусобици за властта. ЈОВАНОВИЧ, М. *Српски средњовековни новац*. Београд, 2012, с. 22-23.

³⁶ ЧРЕМОШНИК, Гр. *Развој српског новчарства до краља Милутина*. Београд 1933, 51-56

осма отбив от стойността, а тези на Стефан Драгутин - с една четвърт отбив³⁷.

Намаляването на теглото и на чистотата на среброто при монетите на Стефан Драгутин са емпирично изследвани от Чремошник, който публикува монета с тегло 1.56 гр. и чистота на сплавта 0.560, което означава загуба на 59% от стойността.³⁸ Други монети на Стефан Драгутин имат чистота от 0.200 сребро, което ги прави по - скоро медни³⁹. Те са продукт на официалната монетарница на Драгутин, не следва да се третират като имитации и именно тази „ безмилостна спекулация със своето [на Драгутин] право да сече монети“⁴⁰ стои в основата на компрометирането на този тип монети, което води до тяхната замяна след 1310 г. с нови монетни типове. В резултат на войната, която двамата братя водят в първото десетилетие на XIV век, Драгутин се принуждава първоначално поради недостиг на сребро да сече по-скоро медни издания на своя сребърен номинал, а впоследствие, когато загубва войната, а с това и правото да се титулова REX⁴¹ в неговата монетарница се секат монетите с неясната титла RVX и неговото име, както и нискотегловните варианти с титла REX и неясно изписано име на владетеля. Точно тези нискотегловни, с неясна титла или име монети,⁴² изобилстват в находките от Тишевица и Згориград, но те се срещат в много по-големи количества в находки от Сърбия, и следва да се третират като монетосечене на Драгутин, а не като имитации с български произход.

За идентификацията на интересующите ни монети от ключово значение е да се определи относително точно периодът на укриване на находките. За целта се абстрахираме от спорните български монети в тези 6 находки и ги датираме съгласно присъстващите в тях монетни типове, като отчитаме отсъствието на по-късните самостоятелни типове на Стефан Драгутин и Стефан Урош II, издавани след 1310 г., както и на сребърните монети на Теодор Светослав.

Датите на укриване на находките от Добрище и Гостивар са били предмет на анализ от страна на Меткалф, Димитриевич и Иванишевич. И

³⁷ ЧРЕМОШНИК, Гр. *Развој српског новчарства до краља Милутина...* 56-57, ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије...* с.44, таб.1

³⁸ ЧРЕМОШНИК, Гр. *Развој српског новчарства до краља Милутина...* с.63 и таб. III, бр.9

³⁹ ЧРЕМОШНИК, Гр. *Развој српског новчарства до краља Милутина...* с.63 и таб. III, бр.3 и 9, GORDUS, A., METCALF, D.M. The metal contents of the early Serbian Coinage. *Revue Belge de numismatique et de sigillographie*, CXV-1969, Brussel, 1969, p.69, №7

⁴⁰ ЧРЕМОШНИК, Гр. *Развој српског новчарства до краља Милутина...* с.78

⁴¹ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије...* с.94

⁴² Монетите с титлата REX и неясно име на владетеля, които са налични в находките от Тишевица и Згориград, отсъстват в находката от Преслав и това показва техния сръбски произход. Тъй като находките от Тишевица и Згориград са т.н. търговски съкровища, те показват монетното разнообразие в целия регион, през който са минали търговците. Находката от Преслав е от друг характер - тя показва монетната циркулация на „домашните“ монети.

тримата автори датират находката от Добрище към 1311 г.⁴³ Находката от Гостивар се датира от Меткалф към 1322 г., защото той приема монетата на Георги I Тертер за издание на Георги II Тертер⁴⁴, а Иванишевич я датира към 1325 г., съобразявайки се с идентификацията на Пенчев за българските монети към Михаил III Асен⁴⁵, като не пропуска да отбележи, че „големият времеви интервал, който се явява между монетите на Драгутин и Милутин, от една страна и Михаил Шишман, от друга, повдига проблем с датирането“⁴⁶. В българската научна литература датите на укриване на находките от България са производни от идентификацията на спорните български монети и се вметват в голям времеви период: за Пенчев - „не по - късно от средата на III-то десетилетие на XIV век“⁴⁷, за Авдев - около 1340 г.⁴⁸, за Сотиров - 1331-1332 г.⁴⁹, за Гълъбов - 1295-1300 г.⁵⁰

Към днешна дата в сръбската нумизматика е безспорно установено, че Милутин и Драгутин секат подражателния си тип монети най-късно до 1310 г., той не се възпроизвежда като „неподвижен тип“ по времето на Стефан Урош III /Дечански/ и Стефан Урош IV /Душан/ и поради това изследваните 6 колективни находки следва да се датират по най-късно отсечения монетен тип. Така датите за укриване на находките се установяват, както следва - до 1310 г. за находките от Южна Сърбия и Преслав поради отсъствието на типа на Милутин 3.7., и около 1311 г. за останалите находки от Добрище, Гостивар, Тишевица и Згориград, където има наличие на монети от типа 3.7 на Милутин.

Трите документираны находки от територията на България са специфични по отношение на голямото количество имитации на грошовете на Джовани Дандоло и неясни имитации с титлата DVX.

Имитация на Джовани Дандоло, 20мм., 1.24гр Титла DVX, неясно име, 20мм., 1.18 гр.

⁴³ METCALF, D.M. *Coinage in south-eastern Europe 820-1396*. London, 1979., p.191, ДИМИТРИЕВИЧ, С. Остатъци, които са сръпски средновековни новаци... с.146, ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Сърбије...* с.307

⁴⁴ METCALF, D.M. *Coinage in south-eastern Europe...* p.233

⁴⁵ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Сърбије...* с.306

⁴⁶ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Сърбије...* с.93

⁴⁷ ПЕНЧЕВ, ВЛ. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица... кн.3, с.28, ЮРКОВА, Й., ПЕНЧЕВ, ВЛ. *Български средновековни монети и печати...* с.113

⁴⁸ АВДЕВ, СТ. Сребърните монети на цар Михаил Асен (1337-55)... с.17, АВДЕВ, СТ. *Монетната система в Средновековна България...* с.152

⁴⁹ СОТИРОВ, И. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица... с.398

⁵⁰ ГЪЛЪБОВ, Г. Принос към историята и нумизматиката на средновековна България. Част II... с.88

Титла OVX, неясно име, 19мм., 1.82 гр.

Титла VTX, неясно име, 20мм., 1.63 гр.

Подобни имитации отсъстват както в находките от Добрище, Гостивар, Южна Сърбия, Ушие⁵¹, така и в други, аналогични като състав и време на укриване находки извън територията на България - Росола /1300-1310/, Кариболо /1310/, Делфи /1311/⁵² от днешна Гърция. Именно тази специфика показва ясно българския произход на тези имитации. Те всъщност представляват паричната маса в обръщение в България в първото десетилетие на XIV в., до въвеждането на монетния тип на Теодор Светослав.⁵³ Очевидно владетелят е финансирал военните си активности срещу Византия и останалите претенденти за българския престол с това не малко по обем сребърно монетосечене от имитативен тип. Днес е трудно да се определи каква част от него е дело на Т. Светослав, дали някаква част не е изсечена по времето на Смилец⁵⁴, дали в находките присъстват монети, сечени от Георги I Тертер преди да издаде своя подражателен тип⁵⁵. За съжаление няма документиранни монетни находки от времето на Георги I Тертер и Смилец, които биха подредили във времето всеки специфичен тип имитация.

⁵¹ IVANISEVIC, V. Hoard of Serbian and Venetian coins from Usje (14th century). *Macedonian numismatic journal*, №2, Skopje, 1996, p.113-138

⁵² ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средновековне Србије...* с.76, таб. 4

⁵³ Досега за начало на монетосеченето на Т. Светослав се приемаше 1308 г., когато той сключва мир с Византия и чрез женитбата си с Теодора Палеологина си осигурява признание на царската титла. Находките от Тишевица и Згориград, укрити най-рано през 1311 г., отменят неговото монетосечене след 1311 г.

⁵⁴ Няма разумно обяснение за липсата на монети на Смилец – изворите не съобщават за евентуален проблем с легитимността на царската му титла, което би било основание да не сече собствени монети. Опитът на М. Станков да идентифицира монетите на претендента Мицо за издания на Смилец е несполучлив. Станков, М. На кой български владетел от края на XIII век са медните монети, приписвани на Мицо. *Нумизматика*, год. XIV, кн. 1, С. 1980, с. 13. Всъщност споменатите монети са издания на Михаил II Асен и са грешно определени като издания на претендента Мицо.

⁵⁵ Българското сребърно монетосечене вероятно започва с имитиране грошовете на Джовани Дандоло в първите години от управлението на Георги I Тертер, продължава с подражателните издания с името Георги и естествено прераства в самостоятелното монетосечене на Теодор Светослав. Публикуваната от К. Дочев препечатана монета на Георги I Тертер върху нискогловна имитация от венециански тип Дочев, К. *Български средновековни монети XIII-XV в...* с.57, табл. V, №12, ако самата монета не е вторично изрязана, е доказателство за тази теза – препечатаната монета би могла да бъде само нискогловна имитация на Джовани Дандоло, тъй като ранните сръбски имитации на Лоренцо Тиетроло са с по-високи тегла - между 1.8 и 2.0 грама, а синхронните по време сръбски издания се приближават по тегло до венецианския си първообраз.

Местонамирането на монетните съкровища в близост до търговски пътища и извън крепости / с изключение на находката от Преслав/, както и характерното многообразие от монетни типове, сечени през първото десетилетие на XIV век от владетелите на различни държави, показват търговския характер на укритата парична маса, очевидно събирана при преминаването на търговски кервани с оглед на извършваната от тях търговия. Търговският характер на съкровищата означава, че част от монетния състав е придобит извън територията на страната, където те са укрити. Вероятно такъв е произходът и на интересующите ни монетите.

Новата находка от Преслав, както и една монета с надпис MICHAIL CAR SSTEUFAN, намерена в района на Шумен, опровергават наложената до момента теза, че въпросните монети циркулират само на територията на Видинското деспотство.⁵⁶ Още повече, че и Тишевица и Згориград се намират извън границите на самостоятелното Видинско владение в началото на XIV век, така, както те са очертани от П.Ников⁵⁷ и П. Коледаров⁵⁸. По-съществен е обаче фактът, че монетните съкровища са открити в близост до търговските пътища – от Драч на Адриатическото крайбрежие през Полог, където са разположени Гостивар и Добрище край Тетово, към Скопие, а от там към Солун /Via Egnatia/, или пък от Солун през Средец и от там към Ниш, Бдин или Търново.

До тук определихме потенциалното време на укриване на шестте находки до 1310 и 1311 г., като се абстрахирахме от присъствието в тях на интересующите ни български монети. Обратното им „връщане” в находките не води обаче до промяна в датите на укриване. Както вече бе констатирано, петият тип на цар Михаил и царица Ирина с двоен кръст буквално копира първия василиконов тип, отсечен през 1304 г. Забележителното е, че този византийски прототип е изключително рядък, т.е. кратковременен в своето издаване. Най-късно през 1305-1306 г. той е

⁵⁶ Тази констатация се подкрепя от авторите на всичките досегашни идентификационни предположения-Авдев, Пенчев, Сотиров и Гълъбов. За да я аргументира Авдев издига тезата за аспров /източен/ и грошов /западен/ циркуляционен кръг на територията на България, всеки със свое специфично монетосечене от различен тегловен стандарт: Авдев, Ст. *Монетната система в Средновековна България...* с.99-148. Една такава констатация фразантно противоречи на централизирания характер на средновековната българска държава в конкретния исторически момент и на същността на средновековното монетосечене като изключителен царски /кралски/ прерогатив. Всъщност след издаването на василикона през 1304 г. Византия интегрира в паричната си система сребърния номинал по венецианския стандарт, с което в паричното обръщение на Балканите различните номинали се разменят съгласно своите тегловни стандарти и чистота на метала, като дори еднаквите номинали, издавани от различните владетели, са се разменяли в определено съотношение съгласно конкретен разменен курс. Именно тази „дифузия” на различните монетни стандарти води до ръста на едрата стокова размяна чрез каналите на външната търговия, така че да се говори за „сепаратизация” на монетосеченето в различни циркуляционни кръгове, при това на територията на една страна, дълбоко противоречи на историческите и икономически реалности на епохата.

⁵⁷ Ников, П. История на Видинското княжество до 1332 г. *Годишник на Софийския университет, ИФФ*, XVII, С.1922. с.57

⁵⁸ Коледаров, П. *Политическа география на средновековната Българска държава*. Втора част (1186-1396). С. 1989, с.87

заменен от новия василиконов тип, при който съимператорите държат помежду си лабарум, а на реверса Христос благославя с вдигната десница, който тип се сече почти 20 години с постоянно намаляващо тегло. Логичният извод е, че българските подражания са отсечени през времето на своя първообраз - 1304 или 1305 г., но не по-късно, понеже в такъв случай те би трябвало да подражават на широко разпространения василиконов тип с лабарум. Датирането на българските монети по чисто нумизматични наблюдения в 1304-1305 г. не противоречи на вече констатираните дати за укриване на находките, т.е. и шестте съкровища са хомогенни от към монети от подражателни и имитативни типове, издавани през първото десетилетие на XIV век.

По това време в Търново резидира Теодор Светослав, който очевидно не е издателят на тези монети. Следователно издателят трябва да се търси измежду претендентите за българския трон, носещи името Михаил, притежаващи царска титла и имащи причина и възможност да организират това монетосечене извън територията на България.

В първите години на своето управление Теодор Светослав, който държи със сила Търново, след като е обезвредил сина на Ногай и свой зет – Чака, предприема редица опити да легитимира правото си върху Търновската царска корона, което към този момент е оспорвано от няколко претенденти. Уникалността на ситуацията се състои в това, че всеки един от претендентите има обосновано от законите и традициите право върху трона. Предходният владетел – Смилец, оставя след смъртта си малолетен син – Йоан, който безспорно е наследник на бащината си царска власт⁵⁹, вероятно от негово име действат чичовците му – братята на Смилец Войсил и Радослав. По същата тази линия претендира може би и Алдемир /Елтимир/, женен за дъщеря на Смилец, но от друга страна брат на друг законен цар – Георги I Тертер. Самият Георги I Тертер е жив и се намира във Византия. Своите амбиции проявява и Михаил, син на Константин Асен от третия му брак с Мария Палеологина, багрянороден и обявен още приживе на баща си за негов младши цар.⁶⁰ В Константинопол с особеното благоразположение на императора Андроник II се ползва Михаил Асен, син на Йоан III Асен и Ирина, сестра на Андроник II. Възможно ли е някой от претендентите да е издателят на тези монети?

Историческите събития през това бурно десетилетие в българо-византийските отношения са описани от хронистите, макар и лаконично, на места тенденциозно, избирателно и често повърхностно.

⁵⁹ Божилов, Ив. Бележки върху българската история през XIII век. *Българското средновековие. Българо-съветски сборник в чест на 70-годишнината на проф. Иван Дуйчев*. С., 1990, с. 78-81

⁶⁰ Божилов, Ив., Гюзелев, В. *История на средновековна България VII-XIV век*. Том I. С. 2006, с. 544

Според Пахимер веднага след като се разправил с Чака Теодор Светослав заповядал да хвърлят от лобната скала българския патриарх Йоаким, „подозрян отдавна, че иска да ги предаде [българите] на тохарците”. Едва след като извършил толкова голямо престъпление „той станал господар на всички”⁶¹. Причината за смъртното наказание на патриарх Йоаким III изглежда е била друга⁶², а това е официалната версия, скалъпена от Теодор Светослав, за да се отърве от патриарха.⁶³ Вероятно патриархът е отказал да коронова Теодор Светослав за цар поради множеството проблеми с престолонаследията след смъртта на Смилец и едва след замяната му с друг лоялен патриарх владетелят е решил проблема с признанието си от страна на българската църква⁶⁴.

В същото време византийската власт консолидира подкрепата си за претенциите на Михаил Асен⁶⁵, след като пропада зле организираният и ресурсно необезпечен опит на Михаил, сина на цар Константин, да влезе в Търново⁶⁶.

Войната, която Теодор Светослав води срещу Византия, се развива зле за византийците и през 1304 г. лично съимператорът Михаил IX се ангажира с нейното ръководство. Той изпитва неимоверни трудности при набирането на войска и се принуждава да претопи и изсече на монети среброто и златото от зестрата на съпругата си⁶⁷. В тази кризисна за Византия ситуация се оформя и задейства стратегически план, предвиждащ инсталирането в Търново като цар на лоялния Михаил Асен. Тъй като Византия не разполага с необходимия за целта военен и финансов ресурс планът предвижда използването на наемниците - каталани, с чийто водач Роже дьо Флор претендентът Михаил Асен е в родствени отношения. Вероятно и финансирането на операцията е прехвърлено на самия претендент за българския трон. Подобна акция е успешно осъществена от Михаил VIII през 1279 г., когато той успява да въдвори на трона в Търново бащата на сегашния претендент - Йоан Асен⁶⁸.

⁶¹ ГИБИ X, с.190

⁶² За това говори и фактът, че името на патриарх Йоаким III е включено в Палаузовия препис на Бориловия синодик

⁶³ КРЪСТЕВ, Кр. *Българското царство при династията на Тертеревци*. Пловдив, 2011, с. 279, Божилов, Ив., Гюзелев, В. *История на средновековна България...* 543

⁶⁴ Проблеми с легитимацията си като цар от страна на църквата при същия патриарх Йоаким е имал и Георги I Тертер. КРЪСТЕВ, Кр. *Българското царство при династията на Тертеревци...* с.278.

⁶⁵ Михаил Асен е правнук на Йоан II Асен. Баща му Йоан III Асен е син на Мицо и Мария, която е дъщеря на Йоан II Асен и Ирина Комнина. През 1278 г. Йоан III Асен е оженен за Ирина Палеологина, дъщеря на Михаил VIII Палеолог и сестра на Андроник II. Михаил Асен е първороден син от този брак, а неговата сестра Мария е омъжена при пристигането на каталаните през 1303 г. за техния водач Роже дьо Флор.

⁶⁶ ГИБИ X, с.190

⁶⁷ ГИБИ X, с.205

⁶⁸ Описаните подробно от Пахимер събития дават индикация, че в Константинопол се е извършила церемония по короноването на Йоан Асен като цар. „И като изпрати хора, доведе при себе си Йоан..., промени му облеклото и го нарече свой зет и цар на българите. Даде му името на дядо му - Асен.” ГИБИ X, с.175

За съжаление византийските извори не описват плана в детайли. Според Пахимер през 1304 г. Андроник II заповядал писмено на Роже дьо Флор „като вземе от своите хора най-храбрите да се насочи към Хемус.“⁶⁹ Това сведение на Пахимер се допълва обаче от подробностите, който дава хронистът на каталаните - Рамон Мунтанер. Императорски пратеници известяват Роже дьо Флор, „че трябва да остави всичко и да се върне в Константинопол с цялата си войска, тъй като императорът на Загора [Йоан III Асен] - бащата на великата дукеса [Мария, сестра на Михаил Асен и съпруга на великия дук Роже дьо Флор] - беше починал и беше оставил империята на своите синове, двамата инфанти, по-младите братя на великата дукеса и племенници на императора, а братът на баща им беше завладял империята.“⁷⁰ Става дума за Теодор Светослав. Неговият баща Георги I Тертер има втори брак със сестрата на Йоан III Асен. Роднинските връзки са предадени неточно. Тъй като империята на Загора принадлежеше на племенниците му, императорът на Константинопол беше изпратил посланик до чичо им, провъзгласил се за император, да предаде империята на тези инфанти, които бяха негови племенници и на които тя принадлежеше. Беше му даден непристоен отговор, така че започна голяма война между императора на Константинопол и онзи, който се беше обявил за император на Загора. А императорът на Константинопол понасяше ежедневно големи загуби в тази война и затова изпрати послание до великия дук да му се притече на помощ.“⁷⁰

Тъй като това сведение е подробно, то ни дава ценна информация за политическата ситуация към 1304 г. Андроник II смята Теодор Светослав за узурпатор, а Михаил Асен за законен цар на България. Императорът е предприел политически и дипломатически стъпки да наложи своето протеже в Търново и след неуспеха на този демарш е избухнала война. Слабостта на Византия и загубите от войната са принудили императора да търси ефективна помощ от страна на боеспособните каталани.

Данните от наличните източници позволяват да се направи една относително достоверна реконструкция на събитията от 1304-1305г. По това време наемниците започват да се превръщат в проблем за Андроник II и империята. За това допринасят три фактора - постоянният натиск за увеличаване на заплащането им, което се превръща в бремене за империята, опустошенията и грабежите, на които са подложени провинциите в Мала Азия, където те действат, и нарастващото несъобразяване с волята на императора, което им позволява да се възприемат като неконтролируема

⁶⁹ ГИБИ X, с.207

⁷⁰ МУНТАНЕР, Р. *Хроника*. С.1994, с.56-57. Като се изключи неточността в роднинските връзки на управляващия в Търново Теодор Светослав с Михаил Асен този пасаж не поражда съмнения относно своята достоверност, въпреки че Рамон Мунтанер е твърде пристрастен и тенденциозен, когато описва действията на каталаните.

от Константинопол сила. Изпращането на каталаните във военна акция срещу Теодор Светослав с цел въдворяването на Михаил Асен като цар в Търново би решило всички проблеми - от една страна наемниците ще бъдат изведени от територията на империята, а от друга това ще доведе до инсталирането на лоялен и приятелски настроен владетел в България.

През лятото на 1304 г. Андроник II се опитва да задейства своя план и заповядва наемниците да се дислоцират в Тракия, за да се включат във военните действия срещу българите. Междувременно за да се уреди заплащането е започнало отсичането на нови сребърни монети по първообраза на венецианския сребърен дукат, наречени аналогично - василикон⁷¹. Вероятно по същото време императорът е разрешил в собствената му монетарница да се отсекаат монетите на Михаил Асен, с които е следвало да се финансира операцията по въдворяването му като цар в Търново. През август обаче ситуацията излиза извън контрол. На път за Тракия каталаните превземат крепостта Галиполи и отново поставят въпроса за заплащането. Прокрадва се идеята за шурмуването на Константинопол. През март 1305 г. Роже дьо Флор в пряк текст заявява на императора, че той има контрол само над 1000 от наемниците, а останалите ще атакуват Константинопол, ако не им бъде заплатено достатъчно⁷². Сложният възел е разсечен на 30 април 1305 г., когато Роже дьо Флор е убит от алани в лагера на Михаил IX⁷³.

Косвено доказателство за подобно третиране на известните факти ни дава и сведението на Пахимер, според което Теодор Светослав побързал да предложи сестра си - вдовицата на Чаки, за съпруга на новия водач на каталаните - Рокафорт⁷⁴. Теодор Светослав очевидно се е постарал да отстрани възможността, каталаните да бъдат използвани за акция срещу него, като умело е използвал новосъздадената конюнктура. Така разигралите се събития слагат край на плана Михаил Асен да заеме трона на българските царе.

Друго косвено доказателство за предложената тук реконструкция на историческите събития и идентификация на спорните български монети ни дава подробното сведение на Мунтанер за издаването на византийските василикони. „Той [императорът] заповяда да се отсеке монета с формата на венецианския дукат, който струваше осем барселонски пари и ги нарече базилиос. Те не струваха и три пари, но той заповяда да циркулират по цената на онези, които струваха осем пари.”⁷⁵ Първите византийски василикони имат тегло в диапазона 2.0-2.2 грама и съответстват на теглото

⁷¹ МУНТАНЕР, Р. *Хроника*... с.58

⁷² LAIOU, A. *Constantinople and the Latins. The foreign policy of Andronicus II (1282-1328)*. Harvard University Press, 1972, p.144

⁷³ МУНТАНЕР, Р. *Хроника*... с.61-63

⁷⁴ ГИБИ X, с.214

⁷⁵ МУНТАНЕР, Р. *Хроника*... с.58

на венецианския грош и в този пасаж очевидно става въпрос за други монети, отсечени във византийската монетарница със значително намалено тегло. Такива обаче досега не са идентифицирани⁷⁶, дори не е издигната аргументирана хипотеза, кои биха могли да бъдат тези монети⁷⁷. Гриерсон даже смята, че тази част от сведението на Мунтанер за олекотените монети не отговаря на действителността⁷⁸, въпреки че възприема първата част от сведението и датира началото на василиконовото монетосечение в 1304 г. Всъщност описаният тук III тип на Михаил Асен със средно тегло на 198 измерени монети показва тегловен стандарт от 1.5 грама, който стандарт действително в голяма степен се отличава от стандарта на венецианския грош от 2.17 грама. Очевидно Мунтанер е имал пред вид точно тези олекотени монети и това е доказателство за тяхното издаване паралелно с василикона през 1304 г.

Още два аргумента могат да се приведат в подкрепа на тезата за синхронност в отсичането им - тяхната многовариантност и практически идентично сребърно съдържание. Гриерсон приема, че първите две групи василикони са отсечени „експериментално“, без да имат предварително утвърден от императора прототип и просто е трябвало да показват фигурите на двамата императори с техните имена, а от другата страна да изобразяват Христос на трон. Именно това възлагане на отсичането без детайли е довело да множеството варианти в изписване на имената, иконография на императорите с двоен или единичен кръст, или пък с лабарум, а Христос седи на трон с високо или ниско облегалo⁷⁹. Очевидно случаят с българските монети е аналогичен – те е трябвало да изобразяват Михаил и Ирина с техните имена и царски титли, а в латинския вариант Михаил с неговото пълно име и светец или Михаил със св. Георги. От това неконкретизирано възлагане поради ограниченото време и спешността на поръчката са произлезли множеството варианти на монетите.

За синхронност в отсичането говори и фактът, че василиконът и българските монети имат идентично съдържание на сребро, което води до извода, че са отсечени от една и съща метална суровина. Чистотата на сребърното съдържание в българските монети е 94.7 %⁸⁰, а в първите василикони - 94.4%⁸¹.

⁷⁶ GRIERSON, PH. *Byzantine coins*. London. 1982, p. 296

⁷⁷ HENDY, M. *Studies in the byzantine monetary economy c. 300-1450*. Cambridge University Press, 1985, p. 532

⁷⁸ GRIERSON, PH. *Catalogue of the byzantine coins in the Dumbarton Oaks collection*. Volume V. Michael VIII to Constantine XI, Washington, 1999, p. 142

⁷⁹ GRIERSON, PH. *Catalogue of the byzantine coins in the Dumbarton Oaks collection...* p. 143

⁸⁰ ОВЧАРОВ, ВЛ. *Археометричен анализ на българските средновековни монетосечения*. С., 2011, с. 13

⁸¹ GRIERSON, PH. *Byzantine coins...* p. 296. 17. Аналогично сребърно съдържание на василикона е измерено от Whitting - 92.3%, 92.43% и 93.28% WHITTING, PH. *Miliaresia of Andronicus II and Michael IX. Numismatic circular*, London, 1972, LXXX, № 7-8, p. 270. За Hendy то е 92 %: HENDY, M. *Studies in the byzantine monetary economy...* p. 532. Сребърните монети на Михаил III Асен на кон имат чистота на среброто - 76.4% ОВЧАРОВ, ВЛ. *Археометричен анализ на българските средновековни монетосечения...* с. 13.

Монетите могат да се разделят условно на две групи - с латински и български надписи. Латинските варианти е трябвало да послужат за плащане на каталаните и това обяснява този странен факт - латински надписи върху български монети. Появата на св. Георги в иконографията също има своето обяснение - това е светецът - покровител на каталаните⁸². Наличието на св. Стефан вероятно е резултат от това, че наетият сръбски гравьор просто е възпроизвел познатия му сръбски тип поради неясното възлагане, като обаче не е пропуснал да изпише името Михаил и царската титла с латински букви. Еднаквите секретни знаци, които се срещат върху част от българските монети с латински надписи и монети на Стефан Урош II и Стефан Драгутин, показват, че за изсичането на въпросните монети са наети гравьори от действащите сръбски монетарници. Част от монетите от тип III са изсечени с матрици, изработени от гръцки гравьори, които са заменили част от латинските букви с познатите им гръцки букви - Х и Λ.

Монетите с български надписи вероятно са били предназначени да бъдат пуснати в обръщение в България след завземането на властта. Това предопределя и тяхната иконография. Присъствието на царица Ирина в монетното изображение показва, че Михаил има наследствени права върху трона, след като родителите му са били законни цар и царица в Търново⁸³.

Както първите византийски василикони⁸⁴, така и българските монети вероятно са изсечени в монетарницата в Солун. За това говори и тяхното разпространение по каналите на средновековната търговия с Дубровник, чиято изходна точка е тържището в Солун.

Относително високият дял на въпросните монети, изсечени през 1304 г., в находките от Тишевица и Згориград, които са укрити около 1311 г., изисква отделно обяснение. Както вече стана ясно с част от монетите с латински надписи са платени услугите на каталаните през 1304г., но смъртта на техния водач Роже дьо Флор през 1305 г. осуетява планираната инвазия в България. Неизползваното количество монети остава във

⁸² МУНТАНЕР, Р. *Хроника...* с.54,73

⁸³ Изобразената върху монетите царица Ирина най-вероятно е майката на Михаил. Именно чрез царица Ирина се показват наследствените права върху трона, но това може да е жест и към Андроник II, чиято сестра тя е. Няма данни за семейното положение на Михаил Асен в 1304г. и монетите не са основание да се приеме, че към този момент той е бил женен и съпругата му се казва Ирина.

⁸⁴ BENDALL, S. A Palaeologan silver coinage for Thessalonica. *Numismatic circular*, CIII, May 1995, London, p.139

владение на Михаил Асен и неговата майка като техни издатели и постепенно във времето то е използвано за търговски цели. Съществуват данни, че при първата атака на каталаните срещу Солун през 1308г. царица Ирина се намира там заедно с дъщеря си Мария⁸⁵. От там тя заговорничела срещу брат си императора, като не можела да му прости убийството на Роже дьо Флор⁸⁶. Вероятно тогава тя е използвала част от монетите за плащане към пътуващ търговец и с това може да се обясни техният относително висок дял в тези късни находки.

Безспорно е, че след смъртта на Йоан III Асен неговият син Михаил Асен е носил царска титла⁸⁷. В своята хроника Мунтанер го нарича император на Загора, а неговата майка Ирина – императрица. Михаил Асен е имал политическия ресурс да предяви претенциите си към престола в Търново - за това му е помогнала конюктурата, както и родствените връзки с императора Андроник II и водача на каталаните Роже дьо Флор. Неговото монетосечене е трябвало да послужи за обезпечаване на финансовия ресурс за една военна акция срещу Теодор Светослав и овладяване на властта в Търново.

⁸⁵ LAIOU, A. *Constantinople and the Latins...* p.223

⁸⁶ ГИБИ X, с.217

⁸⁷ БОЖИЛОВ, ИВ. *Фамилията на Асеновци /1186-1460/-генеалогия и прософография*. С.1985, с.259